

BOĞAZKESEN KALESİ KALEBENDLERİ (XVIII. YÜZYILIN İLK YARISI)

Uğur KOCA

Araştırmacı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul; Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı

Öz

İstanbul Boğazı'nın en dar ve akıntılı yerinde Anadolu Hisarı'nın tam karşısına yaptırılmış olan Boğazkesen Kalesi nâm-ı diğer Rumeli Hisarı'nın, İstanbul Boğazı'nın kontrol edilmesi açısından önem arz etmesinin yanı sıra İstanbul'un fethinden sonra da hapisane görevi üstlendiği bilinmektedir. XVIII. yüzyılın ilk yarısında Boğazkesen Kalesi kalebendlerini muhtevi bu makalede; kalebend cezası, kalebend defterleri, mahkûmlara kalebend cezasının verilmesi ve mahkûmların salıverilme süreci, mahkûmlar ve sosyal statüleri, işlenen suçlar, suç mahalleri, mahkûmiyet süreleri ve kalebendlik için yazılan hükümlerin diplomatika açısından özellikleri ele alınmak suretiyle imparatorluk dönemindeki suç ve ceza sistemi incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boğazkesen Kalesi, Rumeli Hisarı, Kalebend, İtlak, Suç, Ceza.

Abstract

THE KALEBENDS OF BOĞAZKESEN CASTLE DURING THE FIRST HALF OF 18TH CENTURY

We know that Boğazkesen Castle, also called Rumeli Fortress, was built on opposite from Anatolian Castle at the narrowest point of the Bosphorus, and that it was used as a prison after the conquest of Istanbul. It also had an important role in control of the Bosphorus. In this article analyzing Kalebends of Boğazkesen Castle in the first half of 18th century, we study the system of crime and punishment during the imperial period in terms of Kalebend punishment, Kalebend Registers, assigning Kalebend punishment to criminals, criminal release procedures, prisoners and their social status, committed crimes, regions of crime, lengths of conviction, and provisions written about Kalebend punishment within the framework and discipline of diplomacy.

Keywords: Boğazkesen Castle, Rumeli Fortress, Kalebend, Release, Crime, Punishment.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Uğur KOCA, ugurkoca@yandex.com

Geliş Tarihi/Submitted: 19.03.2018 **Kabul Tarihi/Accepted:** 25.04.2018

DOI: 10.26650/TurkJHist.2018.407593

Cite this article as: Uğur Koca, "Boğazkesen Kalesi Kalebendleri (XVIII. Yüzyılın ilk yarısı)", *Turkish J Hist* (2018), 125-150.

Giriş

Boğazkesen Kalesi, Sultan II. Mehmed'in İstanbul muhasarası hazırlıkları çerçevesinde İstanbul'un iase merkezleriyle bağının kesilmesi, Anadolu ve Rumeli arasında donanmaların geçişinin güvence altına alınması ve gerektiği zaman kuşatma ordusuna üs hizmeti vermesi amacıyla 1452 yılının Ağustos sonlarında Anadolu Hisarı'nın tam karşısında¹ inşa edilmiş bir Ortaçağ kalesidir². Kalenin Muslihiddin adında bir mimarın eseri olduğu yolundaki faraziye henüz ispat edilememiş olmakla birlikte³ Sultan II. Mehmed'in, hisarın inşa edileceği yerin tespitinden krokisinin çizimine kadar projenin tatbikine doğrudan doğruya iştirak ettiği ve en ufak teferruatı dahi bizzat kontrol ettiği bilinmektedir⁴.

Yaptırıldığı dönemde *Kal'a-i Cedid*, *Kulle-i Cedide*, *Yenicehisar*, *Boğazkesen Hisarı*, *Nikhisar* (*Güzelhisar*), *Başkesen Hisarı* olarak da adlandırılan ve günümüzde *Rumeli Hisarı* olarak bilinen Boğazkesen Kalesi, fetihten önce stratejik önem arz etmesinin yanı sıra fetih sonrasında kalebend cezasına mahkûm edilen suçlular için de bir ceza mahalli olmuştur⁵.

Osmanlı İmparatorluğu, hukuk kurallarını halkın değer yargıları ve dönemin şartlarına göre oluştururken uyguladığı ceza usulleri de zaman içerisinde değişiklik göstermiş ve bazı dönemlerde belirli cezalar ön plana çıkmıştır⁶. Bu bağlamda öncelikle imparatorluk dahilinde XVIII. yüzyılda yaygın bir ceza türü haline gelen kalebendliği izah etmekte fayda vardır.

1. Kalebend Cezası Hakkında

"Kal'abend", Arapça "*kal'a*" ve Farsça "*bend*" (bağlamak) sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmektedir⁷. Herhangi bir suçtan ötürü mahkûm edilen bir kimsenin kale hisarından dışarı çıkmamak üzere burada ikamet etmeye mecbur bırakılması usulüyle gerçekleşen⁸ kalebend cezası, suçluların kaleden dışarı çıkmamak üzere tutulmaları sebebiyle bir çeşit hapis, kendi memleketinden uzak kalelere gönderilmeleri yönüyle de bir çeşit sürgün niteliği taşımaktadır⁹.

Benzer cezalar olan zindanbendlik ile kalebendliği ise birbiriyle karıştırmak gerekir. Zira kalebendlik ile zindanbendlik yakın tabirler olsa da ayrı ceza usul-

¹ Halil İnalçık, *Osmanlı Kuruluş Dönemi Sultanları (1302-1481)*, İstanbul 2010, s. 164.

² Semavi Eyice, "Kale", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 241.

³ Semavi Eyice, "Rumeli-Hisârı", *İA*, IX, İstanbul 1964, s. 773.

⁴ Albert Gabriel, *İstanbul Türk Kaleleri*, 1941, s. 99, 100, 102.

⁵ Abdullah Mehmet Avunduk, "Rumelihisarı", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 237, 238.

⁶ Neşe Erim, "Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası ve Suçluların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme", *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul 1984, s. 80.

⁷ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, İstanbul 1987, s. 1079.

⁸ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s. 168.

⁹ Uğur Koca, *17 Numaralı Kalebend Defterine Göre H.1182-1188 (M.1768-1774) Yılları Arasında Osmanlı Devletinde Suç, Suçlu, Hapishaneler Ve Cezalar*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 52.

leridir. Zindandan tahliye edildiği halde kaleden ayrılmaması emredilen suçlular olmuştur¹⁰. Ayrıca bir ada üzerinde serbest dolaşmasına müsaade edilen mahkûmlara cezârebend, kaleye göre daha küçük olan ve tamamen askerî maksadlarla yapılmış palankalarda tutulan mahkûmlara palankabend ve özellikle gayr-ı müslim tebaadan olan suçluların manastırlarda tutulanlarına manastırbend, manastır vb. yerlerin kulelerinde tutulanlarına ise kulebend denilmektedir¹¹.

Osmanlı Örfî Hukuku içinde ta'zir suçları arasında yer alan kalebend cezasının Osmanlı İmparatorluğu'nda ne zaman ihdas edildiği tam olarak bilinmemektedir. Klasik dönemde pek fazla uygulanmayan kalebendlik, XVII. yüzyılın sonlarında belirginleşmeye başlayarak XVIII. yüzyılda yaygınlaşan bir ceza türü olarak karşımıza çıkmaktadır¹².

Hakkında kalebend hükmü verilerek belirlenen kaleye gönderilen mahkûmlar burada ağır işlerde çalıştırılmaz, işkence görmezlerdi. Firar ve benzeri durumlarda bulunmamak şartıyla kale halkıyla bir araya gelip konuşabilirlerdi¹³. Fakat mahkûmların kalelerde genel olarak çok uzun müddetlerde tutulmamaları ayrıca kendilerinin sadarete yazdıkları arzuhallerde durumlarının ağır veya hasta olduklarını belirtmeleri, yine mahkûm yakınlarının yazdıkları arzuhallerde kalebend olan kişinin merhamete muhtaç derecede kötü durumda olduğunu belirtmeleri sebebiyle ıtlak edilmelerini rica etmelerinden yola çıkılırsa, kale şartlarının günümüz hapisane şartlarına oranla bir hayli ağır olduğu kanısına varılabilir¹⁴.

Dîvân-ı Hümâyûn'dan verilen bu cezaya mahsus hükümlerin kayıtlarının tutulduğu defterlere ise *Kalebend Defterleri* denilmektedir. Günümüzde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (BOA) muhafaza edilen *Kalebend Defterleri*'ne ait iki katalog bulunmaktadır. Bunlardan ilki 980 Numaralı Bâb-ı Âsafî Defterleri Kataloğu'ndaki *Kalebend Defterleri*'dir. Bu katalogda, A.DVN.KLB.d koduyla 924-929 genel numaralarda kayıtlı, 1091-1239/1680-1824 tarihleri arasında çeşitli suçlardan dolayı Tersâne-i Âmire zindanlarına hapsedilen, kürek cezasına çarptırılan, nefy (sürgün) veya kalebend edilen şahısların kayıtlarını ihtiva eden 6 adet *Kalebend Defteri* mevcuttur. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki diğer bir katalog ise 989 Numaralı Dîvân-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğu'ndaki *Kalebend Defterleri*'dir. Bu katalogda, A.DV-NS.KLB.d koduyla 1135-1256/1722-1841 tarihleri arasındaki nefy (sürgün) veya kalebend hükümlerinin kaydını ihtiva eden 44 adet *Kalebend Defteri* mevcuttur.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde *Kalebend Defterleri*'nin yanı sıra ayrıca bu defterlerdeki kalebend cezasına mahkûm edilen suçlularla alakalı kayıtları ihtiva eden

¹⁰ Mustafa Avcı, "Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek ve Prangabentlik", *Yeni Türkiye Türkoloji Özel Sayısı III*, S. 45, Ankara 2002, s. 134.

¹¹ Ömer İşbilir, "Kalebend", *DİA*, EK II, İstanbul 2016, s. 5. (İşbilir, "Kalebend")

¹² Ömer İşbilir, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinde Limni Kalebentleri", *Zindanlar ve Mahkumlar*, İstanbul 2006, s. 48. (İşbilir, "Limni Kalebentleri")

¹³ Mustafa Avcı, *Hukuk Tarihimizde Hapis Kurumu*, Diyarbakır 2000, s. 150.

¹⁴ Koca, a.g.t., s. 10.

Kalebend Kalemî Belgeleri *A.DVN.KLB* kodu ve Dosya Envanter Sistemi (*DES*) ile tasnif edilmiş 229 adet dosya içerisinde 17.560 adet vesika bulunmaktadır¹⁵.

Burada değinilmesi gereken bir başka husus ise bahsi geçen kataloglardaki defterler ve dosya envanter sistemi içerisinde dosyalanan vesikalar haricinde *Cevdet Adliye*, *Cevdet Belediye*, *Cevdet Zaptiye*, *Cevdet Dahiliye* ve *Ali Emiri*¹⁶ gibi diğer bazı fonlarda da müstakil birtakım kalebendlik vesikalarının yer aldığıdır. Ayrıca *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.)* kodu altında bazı *Kalebend Defterleri*¹⁷ ve *Mühimme Defterleri*'nde de kalebendlik ile ilgili bazı hükümler¹⁸ mevcut bulunmaktadır.

1.1. Mahkûmlara Kalebend Cezasının Verilmesi ve Mahkûmların Salıverilmesi Süreci

Herhangi bir sebeple bir kimsenin cezalandırılması gerekiyorsa suçlunun mensup olduğu makamlar, kadı ve naib gibi suçlunun yaşadığı mahallin yöneticileri, gayr-ı müslim vatandaşların bağlı buldukları cemaat liderleri veya ahali bu durumu bizzat Dîvân-ı Hümâyûn'a arz eder ve burada ilgili şahıs için gerekli karar alınır. Eğer herhangi bir ceza uygun görülürse Dîvân'da karara bağlanarak bir buyuruldu veya ferman düzenlenir, ceza alan şahıs işinden atılır veya çoğu zaman rütbesi alınır¹⁹. Yüksek rütbeli devlet görevlilerinin (sadrazam, vezir, defterdar vs.) suçlu bulunmaları durumunda ise makamlarına ve rütbelerine riayeten haklarındaki karar bizzat kendilerine tebliğ edilir, hanelerine ya da kendilerine yolda eşlik edecek kapucubaşı vs. görevlilerle kalebend olunacakları mahalle giderek tekrar bir emir suduruna kadar bildirilen yerde ikamet etmeleri istenirdi²⁰.

Suç işleyen şahıslar daha önceden herhangi bir suç işlememiş veya hafif suçlu ise öncelikle birkaç defa uyarılırlardı²¹. *Kalebend Defterleri*'nde çeşitli hükümlerde sıkça geçen "*tenbih olunmasına rağmen mütenebbih olmamak*" ifadesi bu kanıyı destekler niteliktedir²². Önceden uyarılmalarına rağmen yine aynı suçları işlemeye devam etmişler ise bir an önce yakalanmaları emredilip belirlenen çavuşlar²³ vasıtasıyla ceza yerlerine gönderilerek ilgili kalede kalebend edilirdi.

Suçlular cezalarını çekmek için kalelere sevk edildiğinde, kalenin en yüksek seviyeli yöneticisi ve aynı zamanda kale ve şehrin güvenliğinden sorumlu olan

¹⁵ Y. İhsan Genç ve diğ., *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Ankara 2010, s. 50, 276, 277.

¹⁶ BOA.C.ADL., nr. 63/3800., BOA.C.ADL., nr. 86/5193., BOA.C.BLD., nr. 11/533., BOA.C.BLD., nr. 11/546., BOA.C.ZB., nr. 84/4167., BOA.C.ZB., nr. 3/104., BOA.C.DH., nr. 308/15386., BOA.AE.SMST.III., nr. 102/7733. vs.

¹⁷ BOA.MAD.d., nr. 4080.

¹⁸ BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 103, s. 16/85.

¹⁹ M. Çağatay Uluçay, "Sürgünler-Yeni ve Yakın Çağlarda Manisa'ya ve Manisa'dan Sürülenler", *Bellekten*, XV, No: 60, Ankara 1951, s. 532, 533.

²⁰ İşbilir, "Kalebend", s. 6.

²¹ Erim, a.g.m., s. 80.

²² BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2, s. 235/4., BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 6, s. 26/4., vs.

²³ Bkz: Orhan F. Köprülü, "Çavuş", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 236-238.

dizdardan²⁴, suçluların ilgili kaleye ulaştıklarına dair bir arz veya ilâm göndermesi istenebilirdi. Bu sayede merkez, suçluların ceza mahalline ulaştıkları bilgisini elde etmekteydi²⁵.

Dîvân'dan çıkan kararlar neticesinde yakalanarak kalebend edilen mahkûmların bir müddet ceza çektikten sonra salıverilmeleri için atılan ilk adım ise tahliye talebi başvurularıdır.

Mahkûmların serbest bırakılmaları, merkeze yazılan arzuhal, arz, arz-ı mahzar, ilâm gibi belgelerin yine Dîvân'da onaylanması neticesinde gerçekleşirdi. Salıverilme hadisesi, mahkûmun kendi halinde olduğunu belirttiği bir arzuhalin Dîvân'da onaylanması suretiyle gerçekleşebildiği gibi mahkûmun eşi ve çocuklarının sefalet içinde kalması²⁶, mahkûmun halinin oldukça kötü olması²⁷, hasta ya da ihtiyar olması²⁸ gibi durumlarda da mahkûmların bu kötü durumlarına merhameten gerçekleşebilirdi. Mahkûmların salıverilmesi ayrıca, kale dizdarı, kadı, nâib gibi devlet görevlilerinin iyi hal ilâmları, kale ahâlisinin mahkûmun iyi haline şahitlik edip başvurması, mahkûmun bir daha suç işlemeyeceğine dair kendisine kefil olunması ve nihayet mahkûmun “*bedel-i af*” adıyla hazineye bir miktar mal veya para vermesiyle de olabilirdi. Bunların dışında mübarek aylar, mübarek günler mahkûmların affı için vesile teşkil eder, bu dönemlerde yapılan başvurulara genelde olumlu cevap verilirdi. Askerî zümre mensuplarında ise bu sayılanların yanında mahkûmun âmirlerinin görüşü de önemliydi ve bunların görüşü alınmadan suçlular bırakılmazdı²⁹.

Ancak bu salıverilme hadisesinde bazı özel şartların öne sürülebildiği görülebilmektedir. Mahkûmların iyi halleri de göz önünde bulundurularak yapılan bu salıverilme hadisesinde en sık karşılaşılan şartların başında “*kendi halinde olmak*” şartı gelmektedir. Talep edilen ve yaygın olarak hükümler ile çeşitli vesikalarda rastlanan *İstanbul'da ikamet etmemek*³⁰, *emr-i âliye aykırı hareket etmemek*³¹, *ahaliye zarar vermemek*³² gibi diğer şartlar ise işlenen suçların bir kez daha işlenmesini önlemeye yöneliktir.

²⁴ Efdal Şükrü Batmaz, “Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış”, *OTAM*, S. 7, Ankara 1997, s. 5. Ayrıca bkz: Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar”, *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 450-481.

²⁵ Koca, *a.g.t.*, s. 11.

²⁶ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 138/1.

²⁷ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8, s. 75/1.

²⁸ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 11, s. 33/2.

²⁹ İşbilir, “Kalebend”, s. 6.

³⁰ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 138/1.

³¹ Murat Alakuş, *BOA 6 (H.1151-1152/M.1739) Ve 31 (H.1221-1222/M.1806-1807) Numaralı Kalebend Defterleri (İnceleme ve Metin)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s. 143.

³² BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 11, s. 169/2.

2. Boğazkesen Kalesi Kalebendleri

Bu makalede Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki *A.DVN.KLB.d.*, *A.DVNS.KLB.d.*, *A.DVNS.MHM.d.*, *MAD.d.* kataloglarında yer alan ve 1680-1750 yılları arasını ihtiva eden çeşitli defterler taranmak suretiyle Boğazkesen Kalesi kalebendleri incelenmiştir. Ne var ki bahsi geçen kataloglardaki bazı defterlerde (bütün taramalarımıza rağmen gözden kaçmış olması ihtimali de düşünülürse) Boğazkesen Kalesi ile ilgili herhangi bir hükme tesadüf edilememiştir.

Bahsi geçen yıllar arasında Boğazkesen Kalesi ile ilgili tespit edilen 99 hüküm ise şu şekilde tasnif edilebilir:

Defter No	Sayfa No/Hüküm No
BOA.A.DVN.KLB.d., nr. 927	49/1
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 1	14/4, 19/3, 85/1, 85/3
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2	200/1, 209/3, 235/4, 265/1, 276/4, 295/4
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 3	64/3, 121/3, 174/5, 206/4, 264/1, 282/5
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4	70/2, 109/1, 138/1, 228/4, 236/2, 237/5, 247/3, 262/1, 262/5, 273/2, 278/5, 322/1, 324/2, 341/2, 345/2
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 6	26/4, 34/2, 39/2, 45/1
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 7	11/5, 12/1, 18/3, 21/3, 28/1, 61/4, 77/2, 80/1, 85/3, 91/1, 105/2, 118/1, 139/1, 188/4, 193/1, 195/3, 254/1, 258/2
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8	1/2, 14/1, 19/1, 28/4, 42/4, 47/1, 55/4, 58/2, 75/1, 148/3, 250/4, 283/2, 295/1
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 9	85/3, 25/1, 87/1, 93/1, 133/3, 154/3
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 10	62/1, 155/2, 174/2, 188/1, 218/2, 226/2, 233/1, 240/2, 250/4, 256/3, 259/1, 296/3
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 103	16/85
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 106	467/1406
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 108	360/1470
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 110	163/744, 163/745, 260/1199, 462/2055, 464/2071
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 112	106/347, 146/485, 259/923
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 114	134/558
BOA.MAD.d., nr. 4080	95/4, 97/5

2.1. Mahkûmlar ve Sosyal Statüleri

Kalebend hükümlerini incelemek suretiyle suça yönelen toplumsal sınıflar hakkında kabaca da olsa fikir edinilebilir. Hükümlerde mahkûmların isimleriyle birlikte zikredilen lakaplar ile sosyal ve iktisadî anlamlar içeren sıfatlar sayesinde mahkûmun seyfiye, ilmiye veya kalemiye sınıfından hangisine mensup olduğunu anlamak mümkün olmaktadır. Herhangi bir sıfatı bulunmayan kişileri veya esnafları ise reaya olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır³³.

Ele alınan dönemde Boğazkesen Kalesi'ne kalebend edilen 169 mahkûm tespit edilmiştir. Bu mahkûmların 93'ü Müslüman reaya ve 4'ü zimmi reaya iken, kalan mahkûmların 66'sı seyfiye, 5'i ilmiye ve 1'i kalemiye sınıfına mensuptur.

Bahsi geçen mahkûmları defter ve hüküm numaraları ile birlikte şu şekilde sıralayabiliriz³⁴:

Defter No	Sayfa No/ Hüküm No	Mahkûmlar
BOA.A.DVN.KLB.d., nr. 927	49/1	Emir hükmü (Mahkûm belirtilmemiş)
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 1	14/4	Hayme-i Hassa Mehteri Mustafa
	19/3	Hüsam ve Mustafa
	85/1	Mehmed
	85/3	İmamoğlu Mehmed Ali ve Kayıkçıoğlu Mehmed
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2	200/1	Bölükbaşıoğlu Mustafa ve Kethüdası Yahya
	209/3	Hasan oğlu Hasan
	235/4	Bekir ve İsmail
	265/1	Yeniçeriler Ali ve Hüseyin
	276/4	Sefine Reisi Hacı Mustafa
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 3	64/3	Serdaroğlu Hüseyin ve oğlu Mustafa
	121/3	Arnavudoğlu Hacı Mustafa
	206/4	Kepecioğlu Hacı Hüseyin ve Hacıoğlu Süleyman
	264/1	6 nefer Çukadar (İsimleri zikredilmemiş)

³³ Erim, a.g.m., s. 88.

³⁴ Bazı ıtlak hükümleri ile daha önceden yazılmış bir hükmün tekrarı niteliğindeki suç hükümleri aynı şahısların tekrar zikredilmemesi için bu tabloda belirtilmemiştir.

UĞUR KOCA

BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4	70/2	Emir hükmü (Mahkûm belirtilmemiş)
	109/1	Sâbika Mihal Bey Vakfı Mütevellisi Ahmed
	228/4	Yeniçeri Ali
	236/2	Yeniçeri Mustafa
	237/5	Yeniçeri Lütfullah, Kara Hacı Haliloğlu Hacı Ahmed ve Sarıkadı karındaşı Abdurrahman
	262/1	Yeniçeriler Malkoçoğlu Feyzullah, Karga İbrahim ve Dıravacı? Hasan
	273/2	Hızır Amavud, Aşir damadı Kara Mehmed, Aşıroğlu Mehmed ve Eskici Hamzaoğlu Mehmed
	278/5	Buzcuoğlu Mehmed
	324/2	Nazarlıoğlu Mustafa, Ahmed, Ali, Abdullah ve İshak Beşeoğlu Ali
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 6	26/4	Nalbandoğlu Çalık Süleyman ve karındaşları ile rüfekaları
	34/2	Şiro
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 7	11/5	Yeniçeri Hasan
	12/1	Hacı Ali oğlu Hüseyin
	21/3	Piç Mustafa oğlu Mehmed Piri
	61/4	Kalikoğlu Hacı Mehmed, Kara Mustafa ve Sabık Serdar el-Hac Ahmed
	80/1	Azaboğlu Ali, Emir Ali ve Burukoğlu Ali
	91/1	Sekban Aşçı Mehmed ve Cebeci Seyyid Mustafa
	139/1	Sabık Ayan Serdaroğlu ve rüfekaları
	193/1	Cebeci Ali, Hüseyin ve Osman
	195/3	9 nefer eşkıya (İsimleri zikredilmemiş)
	254/1	Bülbül? Alemdar, Keçeci Mustafa, Ekmekçi Kara Ali ve Demirci Ali Mehmed
	258/2	Ali oğlu Sipah vekili Ahmed

BOĞAZKESEN KALESİ KALEBENDLERİ (XVIII. YÜZYILIN İLK YARISI)

BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8	1/2	Hasan ve diğer Hasan
	14/1	Seyyid Salih
	19/1	Nalband Hasan oğlu Mehmed
	42/4	Mustafa ve İbrahim
	47/1	Bayezid oğlu Ali
	55/4	Mehmed, Coş Beşe, Mercik Ali Beşe ve Ömer Beşe
	148/3	Ahmed Beyoğlu Mustafa Beşe ve Neziroğlu Hüseyin Beşe
	250/4	Seyyid İbrahim
	283/2	İbrahim, Civelek Mehmed ve Kara Halil
295/1	Pilavcıoğlu Ali, Molla Mehmed, diğer Molla Mehmed, Destecioğlu Osman, Pilavcı Hacı Ömer, Alicikoğlu Hacı Mehmed, Osmanzade, Molla Yusuf, Şeyhzade Molla Ali ve Molla Hasan	
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 9	25/1	Emir hükmü (Mahkûm belirtilmemiş)
	87/1	Yeniçeri Acem Kara Ali
	93/1	Kuyumcu Hasan, Hamalbaşı Kömürcü Ahmed ve Gümrük Hamalbaşısı Kamerlioğlu Mehmed
	133/3	Hızır Ahmedoğlu Kanlı Halil
	154/3	Ali Sipahi
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 10	62/1	Süleyman Reis, Cebecioğlu Mustafa ve Feyzullah
	155/2	Yemandi, Duka, Mustafa ve Hasan Beşe
	174/2	Hasan Efendi oğlu Hüseyin Efendi
	188/1	Yeniçeriler Süleyman oğlu Hüseyin ve Abdal oğlu Abdullah
	218/2	Tophaneli Ali Reis ve kefilî Hatiboğlu Mustafa
	226/2	Yeniçeriler El-Hac İbrahim oğlu Abdi ve kardeşi İbrahim ve Ergüllü Mustafa
	240/2	Mustafa
	259/1	Ahmed
	296/3	Serdar Seyyid Mustafa
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 103	16/85	Helvacı Süleyman ve Hamamcı Mehmed
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 106	467/1406	Belgrad muhafazasında görevli Mustafa Musa

BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 108	360/1470	28 nefer Cebeci (İsimleri zikredilmemiş)
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 110	163/744	El-Hac Hasan
	163/745	Hasan
	260/1199	Halil
	462/2055	Yeniçeriler Osman Çavuş oğlu Ali, Çavuş Hüseyin ve Osman
	464/2071	Yeniçeri Hüseyin Ali
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 112	106/347	Ağanyoz
	259/923	Gümrükçü Ahmed
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 114	134/558	Muslu Ağa
BOA.MAD.d., nr. 4080	95/4	Hayme-i Hassa Mehteranı zümresinden Kara Hüseyin
	97/5	Hayme-i Hassa Mehteranı zümresinden Mustafa

İsimleri zikredilen bu mahkûmlar, az önce de bahsedildiği gibi İstanbul muhasarası hazırlıkları çerçevesinde vücuda getirilen bu kalenin kayıtlarda tespit edilen ilk kalebendleri olması hasebiyle ayrıca önemlidirler.

Tablo incelendiğinde bu kaleye kalebend edilen kadın suçluların bulunması ayrıca göze çarpmaktadır. Zira Osmanlı ülkesinde suç işleyen kadınlar kalebendlik yerine nefy (sürgün) gibi daha hafif bir cezaya mahkûm edilmekteydiler. Bu durum ise kadınlara gösterilen merhamet ve değer bir göstergesi olarak yorumlanabilir³⁵.

Bu bilgiler doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman olsun ya da olmasın herhangi bir toplumsal ayrıma gidilmeden sıradan vatandaşlardan seyfiye, ilmiye veya kalemiye sınıfına mensup çeşitli devlet görevlilerine varıncaya dek, her çeşit toplumsal sınıfa eşit şekilde davranılarak suçlu bulunanlar işledikleri suç karşılık uygun görülen cezaya çarptırılmışlardır denilebilir.

2.2. İşlenen Suçlar

Hükümlerde kalebendlik veya diğer cezaları gerektiren suçlar sınıflandırılırken bazı suçlandırma kavramlarının oldukça yaygın bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Mesela; “*Eşkiyalık, reâyayı ehl-i örfe gamz ve tecrim, su-i hâl bâis-i ihtilâl, reâyayı tahrik ve ihtilale bâis, ifsâd-ı memleket, hilâf-ı rızâ hareket, adem-i itâ'at*” gibi ifadeler suç isnadı yapılırken kullanılan ifadeler örnek olarak gösterilebilir³⁶.

³⁵ Koca, a.g.t., s. 137.

³⁶ Erim, a.g.m., s. 82.

Hemen hemen her hükümde suçlular için “*kendi halinde olmamak*” gibi bir ifade ile karşılaşılması ise gözden kaçırılmaması gereken önemli bir noktadır. Çünkü hükümlerde genel olarak bu ifadeden sonra suç isnatları sıralanmaya başlanarak detaylı bir şekilde anlatılırken istisnai de olsa kimi hükümlerde sadece “*kendi halinde olmamak*”³⁷ tabirine müracaat edilerek işlenen suç açık bir şekilde anlatılmaktadır. Mahkûmların salıverilmesi için yazılan ıtlak hükümlerinde ise bu ifadenin “*kendi halinde olmak şartıyla*” şeklinde değiştiği görülmektedir³⁸.

Kalebend hükümlerinde genel olarak birden fazla suç unsurunun bir arada bulunduğu görülmektedir. Bu suçların bir kısmı bireysel olarak işlenirken bir kısmı da örgütlenme neticesinde işlenen suçlardan oluşmaktadır³⁹.

Yapılan incelemeler neticesinde Boğazkesen Kalesi’ne gönderilen mahkûmların suçlarından başlıcaları ise şu şekilde sıralanabilir:

- Eşkiyalık⁴⁰
- Daha önce bir suç ile ilgili uyarılmaya rağmen mütenebbih olmamak⁴¹
- Eşkiyabaşılık⁴²
- Yol kesmek⁴³
- Cemiyetbaşılık⁴⁴
- Ayanlık iddiasında bulunmak⁴⁵
- Yeniçerilik iddiasında bulunmak⁴⁶
- Adam yaralama (*Cerh*)⁴⁷
- Harp aleti ile gezmek/saldırmak⁴⁸
- Darb⁴⁹
- Adam öldürmek⁵⁰

³⁷ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 1, s. 14/4., BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 109/1., vs.

³⁸ İşbilir, “Limni Kalebentleri”, s. 50.

³⁹ Koca, *a.g.t.*, s. 26.

⁴⁰ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 1, s. 19/3., BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 3, s. 64/3., BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 341/2., vs.

⁴¹ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2, s. 235/4.

⁴² BOA.A.DVNS.KLB.d., nr.4, s. 237/5.

⁴³ BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 110, s. 462/2055.

⁴⁴ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 6, s. 26/4.

⁴⁵ BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 114, s. 134/558.

⁴⁶ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 341/2.

⁴⁷ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 1, s. 85/3.

⁴⁸ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8, s. 14/1.

⁴⁹ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 7, s. 21/3.

⁵⁰ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 6, s. 26/4.

- Hırsızlık (*Sirkat*)⁵¹
- Miri malını kaçırmak/el koymak⁵²
- Miri malının tahsiline/sevkine mani olmak/muhalefet etmek⁵³
- Sarhoş gezmek⁵⁴
- Mal/eşya yağmalamak⁵⁵
- Haksız yere ahalinin parasına el koymak⁵⁶
- Ev/konak/dükkan basmak⁵⁷
- Irz ve namusa taarruz/tecavüz⁵⁸
- Fi‘l-i şen‘i⁵⁹
- Fuhuş⁶⁰
- Adam/kadın/çocuk kaçırmak⁶¹
- Hür kadın satmak⁶²
- Esirleri usulsüz olarak başka yerlere götürüp satmak⁶³
- Fitne ve fesat çıkarmak⁶⁴
- Ahaliye/fukaraya eziyet etmek (*Ahaliyi tekdir, tecrim ve taciz etmek*)⁶⁵
- Ahalinin emlakını/arsasını zabt etmek⁶⁶
- Yalancı şahidlik⁶⁷
- Sahte arz düzenlemek⁶⁸
- Ekmeğin gramajından çalmak⁶⁹

⁵¹ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 1, s. 85/1.

⁵² BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 3, s. 206/4.

⁵³ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2, s. 276/4.

⁵⁴ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8, s. 19/1.

⁵⁵ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2, s. 235/4.

⁵⁶ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8, s. 47/1.

⁵⁷ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 273/2.

⁵⁸ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 1, s. 85/1.

⁵⁹ BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 110, s. 260/1199.

⁶⁰ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 7, s. 12/1.

⁶¹ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 324/2., BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8, s. 42/4.

⁶² BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 7, s. 61/4.

⁶³ BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 103, s. 16/85.

⁶⁴ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 1, s. 85/3.

⁶⁵ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2, s. 200/1.

⁶⁶ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 237/5.

⁶⁷ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8, s. 55/4.

⁶⁸ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 1, s. 85/1.

⁶⁹ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 228/4.

- Fahiş fiyata et satmak⁷⁰
- Mühim işlerin aksamasına sebep olmak⁷¹
- Vakıf nizamına/malına zarar vermek⁷²
- Tersâne-i Âmire'ye gönderilecek kerestelerin gönderilmesine mani olmak⁷³
- Eşkiyaya içki satmak⁷⁴
- Nefy (sürgün) mahallinden firar etmek⁷⁵
- Seferden firar etmek⁷⁶
- Görev yerinden firar etmek⁷⁷
- Göreve ihanet⁷⁸
- Suçlulara firar için yardım etmek⁷⁹
- Emre/kanuna itaatsizlik⁸⁰
- Mahkeme basmak⁸¹
- Davalarda usulsüzlük yapmak⁸²
- Ağır küfürler etmek (*Şütum-i galiza*)⁸³
- Vergi ödememek⁸⁴
- Vergilerin tahsiline mani olmak⁸⁵
- Karaborsacılık⁸⁶
- Fezahati zuhur etmek (Rezil hallerde bulunmak)⁸⁷

Bu dönem içerisinde Boğazkesen Kalesi'ne gönderilen mahkûmların işlediği

⁷⁰ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 236/2.

⁷¹ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 7, s. 91/1.

⁷² BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 927, s. 49/1.

⁷³ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8, s. 295/1.

⁷⁴ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2, s. 209/3.

⁷⁵ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8, s. 14/1.

⁷⁶ BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 108, s. 360/1470.

⁷⁷ BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 106, s. 467/1406.

⁷⁸ BOA.MAD.d., nr. 4080, s. 97/5.

⁷⁹ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 10, s. 226/2.

⁸⁰ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2, s. 209/3.

⁸¹ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8, s. 250/4.

⁸² BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 3, s. 121/3.

⁸³ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 273/2.

⁸⁴ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2, s. 209/3.

⁸⁵ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 1, s. 19/3.

⁸⁶ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2, s. 265/1.

⁸⁷ BOA.MAD.d., nr. 4080, s. 95/4.

suçların çoğunluğunun, eşkiyalık (25 kez), ırz ve namusa taarruz/tecavüz (16 kez), adam yaralamak (11 kez), ahaliye/fukaraya eziyet etmek (10 kez), darb (7 kez), adam öldürmek (5 kez), mal ve eşya yağmalamak (5 kez) gibi daha çok toplum huzurunu bozmaya yönelik adi suçlar olduğu, bunun yanı sıra; emre-kanuna itaatsizlik etmek (7 kez), vergi ödememek/tahsiline engel olmak (7 kez), miri malının toplanmasına veya sevkine mani olmak/el koymak (5 kez) gibi devlete karşı isyan niteliği taşıyan suçların da diğer suçlara oranla daha fazla işlendiği gözlemlenmiştir.

Bu tür suçları işleyerek halk arasında huzursuzluk çıkmasına sebebiyet veren kişilerin, ahali ve mahallin yöneticileri tarafından merkeze bildirilerek uygun kalelere kalebend edilmesi suretiyle bölgede asayişin sağlanmasına özen gösterilirken, uygunsuz söz ve davranışlarda bulunmak veya ağır küfürler etmek (*Şütüm-i galiza*) gibi toplumsal açıdan hoş karşılanmayan durumlar bile cezalandırma yoluyla önlenmeye çalışılmıştır.

İncelenen dönemde parasal suçların da sıkça işlendiği görülmektedir. Eşkiyalık, yol kesicilik, ev basarak mal ve eşya yağmacılığı yapmak, hırsızlık veya karaborsacılık gibi suçlar bu katagoriye girmekle birlikte bu tür suçlar her toplumda ve her dönemde görülebilecek yaygın suçlardır denilebilir.

Suçlulara verilen cezalarda, benzer suçların başkaları tarafından da işlenmesini önlemek amacıyla şahıslara gözdağı verilmek istendiği çeşitli hükümlerde geçen “*emsâline ibreten*” sözünden anlaşılabilir. Mesela; Şile’de muhtekirlik (*karaborsacılık*) yaparak İstanbul’un ihtiyacı olan hatabın (*odun*) nakline mani olmak suretiyle İstanbul’da hatab kıtlığına sebebiyet veren üç şahsın Boğazkesen Kalesi’ne kalebend olunması emredilirken bu gibi suçları işlemekte inat ve ısrar edenler olur ise İstanbul’a bildirilmeleri ve bunların da aynı şekilde infaz edilecekleri hükmün içerisinde ayrıca belirtilmiştir⁸⁸.

İftiraya uğradığı için Boğazkesen Kalesi’ne kalebend edilen ancak daha sonra suçsuz olduğu tespit edilerek serbest bırakılan bir şahsa ait suç isnadları ise asılsız olmaları sebebiyle burada belirtilmemiştir⁸⁹.

2.3. Suç Mahalleri

Kalebend Defterleri’nin özelliklerinden birisi de suç işlenen mahaller hakkında bizleri aydınlatmasıdır. Defterlerde suçlular, işlenen suçlar ve bu suçlara verilen cezaların açık bir şekilde belirtilmesinin yanı sıra suç mahallerinin de belirtilmesi, imparatorluk sınırları dahilinde yer alan eyalet, vilayet, sancak veya kazalar arasındaki suç işleme oranlarının da tespitine imkan sağlamaktadır⁹⁰.

Suçluların cezalarını çekecekleri kalelerin belirlenmesi hususunda suçun iş-

⁸⁸ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 11, s. 164/4.

⁸⁹ BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 112, s. 259/923.

⁹⁰ Koca, *a.g.t.*, s. 78.

BOĞAZKESEN KALESİ KALEBENDLERİ (XVIII. YÜZYILIN İLK YARISI)

lendiği mahallin kadısı veya diğer bazı yöneticilerin merkeze gönderdikleri ilâm ve arzlar etkili olmaktadır. Nitekim gönderilen bu ilâm ve arzlarda suçluların kalebend edilmesi istenilen yer hakkında bir görüş sunulurken Dîvân'dan bağlanan kararlara bakıldığında genellikle bu görüş doğrultusunda ceza yerinin kesinleştiği görülmektedir⁹¹.

İncelenen defterlerde Boğazkesen Kalesi'ne gönderilen mahkûmların suç mahalleri şu şekilde tasnif edilebilir⁹²:

Defter No	Sayfa No/ Hüküm No	Suç Mahalleri
BOA.A.DVN.KLB.d., nr. 927	49/1	Yoros Nahiyesi
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 1	14/4	-
	19/3	İzник
	85/1	Üskübü Kazası
	85/3	Teke Kazası
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2	200/1	Erzincan Nahiyesi
	209/3	Gebze Nahiyesi
	235/4	Taşköprü Nahiyesi
	265/1	Silivri Nahiyesi
	276/4	İstanbul
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 3	64/3	Gölpınar Kazası
	121/3	Kaymas Nahiyesi
	206/4	İstanbul
	264/1	İstanbul

⁹¹ BOA.A.DVN.KLB., nr. 54/46., BOA.A.DVN.KLB., nr. 55/29., BOA.A.DVN.KLB., nr. 56/12., BOA.A.DVN.KLB., nr. 57/9., BOA.A.DVN.KLB., nr. 58/3., BOA.A.DVN.KLB., nr. 59/24., vs.

⁹² Bazı ıtlak hükümleri ile daha önceden yazılmış bir hükmün tekrarı niteliğindeki suç hükümleri aynı yerlerin tekrar zikredilmemesi için bu tabloda belirtilmemiştir. Ayrıca bazı suç mahalleri kimi hükümlerde kaza, kimi hükümlerde ise kasaba olarak geçmektedir.

UĞUR KOCA

BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4	70/2	[İstanbul]
	109/1	[İstanbul]
	228/4	İstanbul
	236/2	İstanbul
	237/5	Gönen Kazası
	262/1	İznikmid Kazası
	273/2	Gemlik Kazası
	278/5	Zile Kazası
	324/2	Gemlik Kazası
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 6	26/4	Onikidivan Kazası
	34/2	İstanbul
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 7	11/5	İstanbul
	12/1	Üsküdar Kazası/Adalar Nahiyesi
	21/3	Çekmece-i Sagir Kasabası
	61/4	Mihaliç Kazası
	80/1	Kepsut Kazası
	91/1	Çekmece-i Kebir Nahiyesi
	139/1	Göynük Kazası
	193/1	-
	195/3	Koyulhisar Kasabası
	254/1	Gebze Nahiyesi
	258/2	Gebze Nahiyesi
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 8	1/2	[İstanbul]
	14/1	İstanbul
	19/1	Yoros Kasabası
	42/4	Gebze Nahiyesi
	47/1	İznikmid Kazası
	55/4	Devrek Kazası
	148/3	Kaymas Nahiyesi
	250/4	Şihabüddin Kazası
	283/2	Devrek Kasabası
	295/1	Akyazı Kazası

BOĞAZKESEN KALESİ KALEBENDLERİ (XVIII. YÜZYILIN İLK YARISI)

BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 9	25/1	Akyazı Kazası
	87/1	Karamürsel Nahiyesi
	93/1	İstanbul
	133/3	Üskübü Kazası
	154/3	İstanbul
BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 10	62/1	Yalakabad Kazası
	155/2	İstanbul
	174/2	İstanbul
	188/1	Gebze Nahiyesi
	218/2	İstanbul
	226/2	Karamürsel Nahiyesi
	240/2	İstanbul
	259/1	Kartal Nahiyesi
	296/3	Görece Kazası
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 103	16/85	-
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 106	467/1406	Belgrad
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 108	360/1470	-
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 110	163/744	Akçaşehir
	163/745	-
	260/1199	Beşiktaş/İstanbul
	462/2055	Pazarsuyu kazası
	464/2071	[İstanbul]
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 112	106/347	Mudanya
	259/923	Kapıdağı Nahiyesi
BOA.A.DVNS.MHM.d., nr. 114	134/558	Kapıdağı Nahiyesi
BOA.MAD.d., nr. 4080	95/4	[İstanbul]
	97/5	[İstanbul]

Oluşturulan bu tabloya göre suç ve ceza mahalli ilişkisine bakıldığında bazı istisnalar olsa da genel olarak suçluların İstanbul, Yoros, İznik, Kartal, İznikmid, Çekmece-i Sagir, Çekece-i Kebir, Gebze, Yalakabad gibi Boğazkesen Kalesi'ne ya-

kın olan kaza ve kasabalardan gönderildiği yani suç ve ceza mahalli arasında yakınlık bakımından bir paralellik olduğu görülebilir.

Hangi suçun en çok nerede işlendiğine dair bir çıkarım yapmak istenirse de böyle bir genellemeye varmak oldukça güçtür. Çünkü hemen hemen bütün suç mahallerinde benzer suçların işlenebildiği görülmektedir.

Belirli bir bölgeden gönderilen suçluların belirlenmiş kalelere gönderilmeleri ise Osmanlı ceza sisteminin uygun bir alt yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir⁹³. Zira dönemin şartları ve ulaşım koşulları düşünüldüğünde suçlu sevkiyatı işinin ne kadar zor olacağını tahmin etmek güç değildir. Suçluları suç mahallerinden ceza mahallerine götürmek ve ilgili emri kale dizdarına ulaştırmak görevi hükümlerde de belirtildiği üzere *Çavuşlar*'ın vazifeleri arasındaydı. Nitekim bu önemli görevi icrada ihmalkarlık ettiklerinde kendilerinin de suçlu sınıfına girerek cezalandırıldıkları belirlenmiştir⁹⁴.

2.4. Mahkûmiyet Süreleri

İncelenen defterlerdeki hükümlere göre suçlulara verilen mahkûmiyet süreleri hususunda günümüzdeki ceza sisteminin aksine cezalar için belirli bir süre tayin edilmediği anlaşılmaktadır. Hiçbir suç hükmünde suçluların ne kadar süre ceza çekeceği belirtilmezken diğer taraftan ıtlak hükümlerinin hiçbirisinde de verilen mahkûmiyet süresinin olduğu gibi ibarelere rastlanamamıştır. Mahkûmiyet süresi ile ilgili bu durum sadece "*ıslâh-ı nefis edinceye dek*"⁹⁵ gibi belirsizliği ifade eden cümleler ile belirtilmiştir⁹⁶.

Mahkûmların çektikleri ceza sürelerinin yeterliliği hususunda o bölgenin kadısı veya kalenin dizdarı merkezi bilgilendirme açısından önemli rol oynardı. Kimi zaman mahkûmların kalebend edildiği süre içerisinde gerçekten ıslâh-ı nefis edip etmediğinin mahallinden öğrenilmesi için tahkikat yapılması, yapılacak olan bu tahkikatın ise mahkûma söylenmeyerek gizli bir şekilde yürütülüp gerçek durumunun İstanbul'a ilâm edilmesi emredilebilirdi⁹⁷.

Suçluların mahkûmiyet sürelerinin tespiti ise, kalebend edilmesi için yazılan ceza hükümleri ile salıverilmeleri için yazılan ıtlak hükümlerinin karşılaştırılması suretiyle mümkün olabilir. İncelenilen dönemde Boğazkesen Kalesi'ne kalebend edilen suçluların kalebendlik sürelerinin 10 gün⁹⁸ ile 3 yıl 9 ay⁹⁹ arasında değişiklik arz ettiği tespit edilse de genel olarak suçluların burada ortalama 3 ila 4 ay arasında ceza çektiği anlaşılmaktadır.

⁹³ Erim, a.g.m., s. 88.

⁹⁴ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 17, s. 28/4.

⁹⁵ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 2, s. 265/1.

⁹⁶ Koca, a.g.t., s. 72.

⁹⁷ BOA.C.ADL., nr. 65/3890.

⁹⁸ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 7, s. 12/1.

⁹⁹ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 9, s. 87/1.

Mahkûmiyet süreleriyle ilgili olarak tespit edilen bir diğer önemli husus ise kalebend cezasının sürelerinde gözlemlenen tutarsızlıktır. Aynı suçtu işleyen farklı kişilere farklı ceza süreleri uygulanabilmiştir. Bu sebeple belirli bir suçun ceza süresi kesin olarak belirlenememektedir.

3. Kalebend Hükümlerinin Diplomatika Açısından Değerlendirilmesi

Tamamı *Dîvânî* yazı ile kaleme alınan kalebend hükümleri yazılır iken hükümlerin başlıkları, suçun işlendiği mahallin yöneticisi veya bazı devlet görevlileri ile suçluların kalebend edilecekleri kale dizdarına hitaben yazılmışlardır. Yöneticilere hitaben yazılan bu hüküm başlıkları sayesinde suç ve ceza mahalleri kolay bir şekilde anlaşılabilir.

Hüküm başlıklarından sonra olayın anlatıldığı metin kısmı yazılmaktadır ki bu bölüm hükümlerin muhteviyatını oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Metinlerin kalıplaşmış bir giriş şekli olmamakla birlikte yazılan hükümlerin uzunluğunun suçluların sayısı ve işlenen suçta paralel olarak değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Metindeki giriş cümlesinden sonra suçlu veya suçluların nereli oldukları, meslekleri, lakapları ve isimleri belirtilerek işlenen suç hakkında bilgi verilmektedir.

Suç anlatıldıktan sonra sırada suçlulara ne ceza verileceği ve suçluların bu cezayı nerede çekeceği belirtilmektedir. Hükümlerin son kısmında ise suçluların tayin olunan çavuş gözetiminde ceza mahalline ulaştırılması, ulaştığında ise kale dizdarına, suçlunun firarına karşın iyi bir şekilde muhafaza edilmesi, ayrıca ıtlak için emr-i şerîf yazılmadıkça salıverilmemesi¹⁰⁰, son olarak da suçlunun gönderilen yere ulaştığına dair İstanbul'a bir ilâm gönderilmesi emredilmektedir.

Suçluların tahliye edilmesi için yazılan ıtlak hükümlerinde ise durum biraz farklıdır. Suçluya kalebend cezası verilmiş ise sadece kale dizdarına hitaben hükümler yazılmaktadır. Dolayısıyla suçun işlendiği mahal hüküm başlığında ayrıca belirtilmemektedir¹⁰¹.

Bahsi geçen dönemde Boğazkesen Kalesi ile ilgili 99 adet hüküm bulunduğu yukarıda değinmiştik. İncelediğimiz bu hükümlerin 58'i suçluların kalebend edilmesini emreden *suç hükümleri*, 37'si cezasını çeken suçluların salıverilmesi için yazılmış olan *ıtlak hükümleri*, 3'ü herhangi bir şahıs için yazılmayıp belirtilen suçların işlendiği takdirde suçluların Boğazkesen Kalesi'ne kalebend edileceğine dair umumi *emir hükümleri* ve 1 tanesi daha önceden yazılmış bir hükmün tekrarı niteliğindedir.

Burada altı çizilmesi gereken önemli bir husus suç ve ıtlak hükümleri arasındaki eşitsizliktir. Görüldüğü üzere suç hükümleri ıtlak hükümlerinden fazladır. Suç

¹⁰⁰ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 4, s. 236/2.

¹⁰¹ Koca, *a.g.t.*, s. 122,123,124,126,127,128,129.

hükmü yazıldığı halde hakkında ıtlak hükmü veya ıtlak şerhi yazılmayan suçluların yakalanıp yakalanmadığı, eğer yakalandıysa ceza mahalline ulaşıp ulaşmadığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum, hakkında kalebend emri verilen bazı şahısların yakalanıp kalebend edilemediği sonucuna işaret edebilir.

Diğer taraftan *Kalebend Defterleri* incelendiğinde bazı hükümlerin üzerine düşülmüş birtakım şerhler görülmektedir. Bu şerhler suçluların akıbetleri ve hükümlerin muhteviyatları hakkında bizleri aydınlatıcı bilgiler içermesi bakımından oldukça önemlidir.

Sayısız en fazla olan *ıtlak şerhleri*, suçluların cezalarını çektikten sonra tahliye olunmaları için yazılan ıtlak hükümlerinin birer özeti niteliğindedir ve suç hükümlerinin üzerlerine düşülmüştür.

İkinci önemli şerh çeşidi *vürud şerhleri*'dir. Vürud şerhleri suçluların ceza mahalline sevk edilmesinden sonra kale dizdarı tarafından merkeze gönderilen ilâmlar neticesinde suç hükümlerinin üzerine düşülen şerhlerdir. Suçlunun ceza mahalline ulaştığı bilgisini içeren bu şerhler vasıtasıyla ceza verilen suçluların akıbetinin ne olduğu anlaşılabilir.

Diğer bir şerh çeşidi ise bilgilendirme amaçlı yazılan şerhlerdir. Bu şerhler belirli bir kural ve kaideye dayanarak yazılmayan, "*İlm ü haber verilmiştir*"¹⁰², "*Kal 'abend kaydı ağa kapusundadır*"¹⁰³ gibi çeşitli kayıtlar veya bilgiler ihtiva eden şerhlerdir.

Sonuç

İncelenen hükümlere göre Kalebend cezası daha çok, siyasi suçların dışında kalan suçlar için, halkın huzur ve asayışı ile devletin işleyişini bozmaya yönelik faaliyetlere verilen bir ceza türüdür denilebilir.

Yaklaşık olarak yetmiş yıllık bir dönemde Boğazkesen Kalesi'ne sadece 169 mahkûmun kalebend olarak gönderilmesi, askerî bir gaye ile yapılmış bu kalenin çok büyük olmamasından kaynaklanabilir. Ayrıca isimleri tespit edilerek burada zikredilen mahkûmlar kalenin ilk kalebendleridir.

Mahkûmlarla ilgili tespit edilen diğer önemli bir husus suçların büyük bir çoğunluğunun Müslüman reaya ve seyfiye sınıfı tarafından işlenmesidir. Mahkûmların burada ortalama 3 ila 4 ay arasında ceza çekmesi kale şartlarının oldukça ağır olduğuna işaret edebilir. Kadınların ise bu dönemde Boğazkesen Kalesi'ne kalebend edildiğine dair bir hükme tesadüf edilmemiştir.

İncelenen hükümler ve arşiv vesikalarına göre suçlulara gereken cezaların hızlı bir şekilde uygulanması ve bunu gerçekleştirirken gerek suçlulara gerekse aile-

¹⁰² BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 10, s. 218/2.

¹⁰³ BOA.A.DVNS.KLB.d., nr. 12, s. 364/3.

lerine merhametli davranılması ayrıca adlî teşkilatın oldukça sistemli ve koordineli olarak işlemesi Osmanlı İmparatorluğu'nun, tebaasının güvenliğini ve devlete olan güvenini sürekli kılmak gayreti ile suç ve ceza düşüncesi olgusu üzerinde önemle durduğu kanısını destekleyebilir.

Son olarak bu makalede her ne kadar XVIII. yüzyılın ilk yarısında sadece Boğazkesen kalebendleri ile ilgili hükümler incelenmiş olsa da, bu hükümler Osmanlı ceza hukukunun işleyişi bakımından önemli bilgiler vermektedir denilebilir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emîrî

Mustafa III (AE.SMST.III)

Bâb-1 Âsafî

Dîvân-1 Hümâyûn Kalebendlik Kalemi (A.DVN.KLB)

Dîvân-1 Hümâyûn Kalebend Defterleri (A.DVN.KLB.d)

Dîvân-1 Hümâyûn Sicilleri Kalebend Defterleri (A.DVNS.KLB.d)

Dîvân-1 Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d)

Cevdet

Adliye (C.ADL)

Belediye (C.BLD)

Dâhiliye (C.DH)

Zabtiye (C.ZB)

Haritalar (HRT.h)

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d)

Araştırma ve İncelemeler

Alakuş, Murat, *BOA 6 (H.1151-1152/M.1739) Ve 31 (H.1221-1222/M.1806-1807) Numaralı Kalebend Defterleri (İnceleme ve Metin)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı

Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Avcı, Mustafa, *Hukuk Tarihimizde Hapis Kurumu*, Diyarbakır 2000.

_____, “Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek ve Prangabentlik”, *Yeni Türkiye Türkoloji Özel Sayısı III*, S. 45, Ankara 2002, s. 128-147.

Avunduk, Abdullah Mehmet, “Rumelihisarı”, *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 237-240.

Batmaz, Efdal Şükrü, “Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış”, *OTAM*, S. 7, Ankara 1997, s. 3-9.

Erim, Neşe, “Osmanlı İmparatorluğunda Kalebentlik Cezası ve Suçluların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul 1984, s. 79-88.

Eyice, Semavi, “Kale”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 234-242.

_____, “Rumeli-Hisârı”, *İA*, IX, İstanbul 1964, s. 773-777.

Gabriel, Albert, *İstanbul Türk Kaleleri*, 1941.

Genç, Y.İhsan ve diğ., *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Ankara 2010.

İnalçık, Halil, *Osmanlı Kuruluş Dönemi Sultanları (1302-1481)*, İstanbul 2010.

İşbilir, Ömer, “Kalebent”, *DİA*, EK II, İstanbul 2016, s. 5-7.

_____, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinde Limni Kalebentleri”, *Zindanlar ve Mahkumlar*, İstanbul 2006, s. 48-56.

Koca, Uğur, *17 Numaralı Kalebent Defterine Göre H.1182-1188 (M.1768-1774) Yılları Arasında Osmanlı Devletinde Suç, Suçlu, Hapishaneler Ve Cezalar*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

Köprülü, Orhan F., “Çavuş”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 236-238.

Oğuzoğlu, Yusuf, “Dizdar”, *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 450-481.

Sami, Şemseddin, *Kamus-ı Türkî*, İstanbul 1987.

Sertoğlu, Mithat, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986.

Uluçay, M. Çağatay, “Sürgünler-Yeni ve Yakın Çağlarda Manisa’ya ve Manisa’dan Sürülenler”, *Belleten*, XV, No: 60, Ankara 1951, s. 507-592.

Ek

Boğazkesen Kalesi (Rumeli Hisarı)

BOA.HRT.h., 703

Extended Abstract

Boğazkesen Castle is a medieval castle built in August of 1452 as a result of Sultan Mehmed II's preparations for the siege of Constantinople to cut off its connection with supply centers, to ensure the security of naval forces during their passage between Anatolia and Rumelia, and to serve as a military base for the siege army.

We know that Boğazkesen Castle, also called Rumeli Fortress, was built on opposite from Anatolian Castle at the narrowest point of the Bosphorus, and that it was used as a prison after the conquest of Istanbul. It also had an important role in control of the Bosphorus.

Kalebend punishment, meaning "keeping criminals in a castle", is a kind of imprisonment that prohibits prisoners from going out. It also serves as a place of exile for prisoners sent far away from their homelands. The Kalebend Registers provided a specific location for recording the provisions of this punishment given by *Dîvân-ı Hümâyûn* (The Imperial Council) within the framework of customary law.

There are two catalogs for the Kalebend Registers that are currently available in the Prime Ministry Ottoman Archive (BOA). One of these is the Kalebend Registers in the Catalog of *Bâb-ı Âsafî* (The Sublime Porte), Register Number 980. The other catalog in the BOA is the Kalebend Registers in the Catalog of *Dîvân-ı Hümâyûn*, Register Number 989. In the BOA, there are also 17,560 documents containing criminal records of Kalebend punishment in 229 files classified with the code "*A.DVN.KLB*" in the File Inventory System.

It is not known when Kalebend punishment began to be implemented in the Ottoman Empire. Use of Kalebend punishment, which was not used much during the Classical Period, starts to become more apparent in the 17th century and emerges as a widespread method in the 18th century.

Kalebend prisoners were not forced to do heavy labor and they were not tortured. They were allowed to communicate with people living in the castle on the condition that they would not try to escape. However, we understand from the records that the castle conditions were considerably more difficult compared to the conditions of today's prisons.

If someone had to be punished for any reason, authorities with whom the criminal was affiliated, executives such as *qadi* or *naib* in the region where the criminal resided, or community leaders with whom non-Muslim citizens were personally affiliated presented the relevant issue to *Dîvân-ı Hümâyûn* for the necessary decisions to be made. If the person who committed the crime had not previously committed a crime or had committed a minor offense, they would first receive several warnings. If they repeated their crime, it was ordered that they be caught and imprisoned as Kalebends.

To be released, the first step after imprisonment was to complete the application for release. Prisoners were released after *Dîvân-ı Hümâyûn* approved the application documents written to the Center. These included *arzuhal* (petitions), *arz* (individual petitions), *arz-ı mahzar* (collective petitions), and *ilâm* (sealed court decisions).

One hundred and sixty-nine prisoners were found imprisoned to Boğazkesen Castle during the period studied in this work. Ninety-three of them were Muslim *re-aya* (subjects) and 4 were *zimmis* (non-Muslim subjects). The rest belonged to these classes: 66 *seyfiye* (military), 5 *ilmiye* (religious, educational and judicial), and 1 *kalemiye* (administrative). The names of these identified prisoners are listed in Table.

It is also remarkable that there were no women among Kalebend prisoners because in the Ottoman State women who committed a crime were sentenced to a lighter punishment like exile instead of Kalebend. This can be interpreted as a sign of mercy and value for women.

It is an important point that the expression “*being out of his senses*” is used to describe the criminals in almost every provision, because seeing this expression coincides with seeing that criminal charges start to be listed in the provisions. Exceptionally, in some provisions, there is no specific information about the crimes committed, and the expression “*being out of his senses*” is the only written note. This expression was changed to “*come to his senses*” in the provisions written for release of prisoners.

It appears that the majority of crimes committed by prisoners sent to Boğazkesen Castle during this period were crimes against public order: banditry (25 times), harassment and rape (16 times), wounding (11 times), tormenting people (10 times), assault (7 times), murder (5 times), and plunder (5 times). Besides this, we identified that crimes against the state were committed more often than any other crimes: disobedience to the law and order (7 times), not paying taxes/preventing tax collection (7 times), and preventing/capturing collection or sending state property (5 times).

It can be understood from the expression “*emsâline ibreten*” (being an example to similar ones), which is mentioned in various provisions, that it was a goal to intimidate people in order to prevent similar crimes being committed by others.

One of the characteristics of the Kalebend Registers is that they also enlighten us about the regions where crime took place. In the period examined in this study, criminals were generally sent to Boğazkesen Castle from districts and towns close by, such as İstanbul, Yoros, İznik, Kartal, İznikmid, Çekmece-i Sagir, Çekmece-i Kebir, Gebze, and Yalakabad. This means that a parallelism exists between the regions of crimes and punishment in terms of proximity. On the other hand, the fact that criminals were sent from certain regions to pre-determined places indicates that the Ottoman criminal system had a convenient infrastructure.

According to provisions, and contrary to the current criminal system, there was no definite conviction time for a certain sentence. The length of a sentence was indicated by an uncertain expression, such as “*islâh-ı nefis edinceye dek*” (until he can reform his soul).

All Kalebend provisions were written in the Diwani style of calligraphy. The provision titles name the local governor of wherever the crime was committed; some name a government official or the *dizdar* (castle warden) of the castle where the criminals were kept. After the title of provision, there is a section that describes the crime. This section is very important in terms of constituting the content of the provisions. After the introduction, information about the criminal is specified, including where the criminal is from, their profession, and their name and nickname. Lastly, the specified location of their punishment is stated.

There are 99 provisions about Boğazkesen Castle during the mentioned period. Fifty-eight of them are *criminal provisions* ordering criminals to be Kalebends; 37 of them are *release provisions* written for releasing criminals who had completed their penalties; 3 of them are general *order provisions* stating that if someone committed a mentioned offense, he would be imprisoned in Boğazkesen Castle; and one of them repeats an earlier written provision.

On the other side, when the Kalebend Registers are examined, a number of annotations can be seen on the provisions. These annotations are very important in terms of providing enlightening information about the fate of the criminals and the contents of the provisions.

In this article analyzing Kalebends of Boğazkesen Castle in the first half of 18th century, we study the system of crime and punishment during the imperial period in terms of Kalebend punishment, Kalebend Registers, assigning Kalebend punishment to criminals, criminal release procedures, prisoners and their social status, committed crimes, regions of crime, lengths of conviction, and provisions written about Kalebend punishment within the framework and discipline of diplomacy.